

K SEDMDESÁTINÁM PROF. RNDr. IVO CHLUPÁČE, DRSc. 70th ANNIVERSARY OF PROF. IVO CHLUPÁČ

Jedním z prvních úkolů „novopečeného kustoda“ paleontologických sbírek Národního muzea, rozhodnutého dýchat a spoluvytvářet osobitou muzejní atmosféru, je rychle proniknout do vědeckých a sběratelských kruhů. Paleontologické oddělení navštěvují různé skupiny lidí. Jedni sem přicházejí ukázat náhodný nález, který - často mylně - pokládají za zkamenělinu, jiní chtějí získat určitou odbornou informaci; s nimi se zpravidla podruhé již nesetkáte. Dále sem často zavítají sběratelé zkamenělin, studenti a „paleontologický potěr“; jim je třeba se patřičně věnovat, protože s nimi úzce souvisí jak nejbližší budoucnost oboru, tak do určité míry i perspektiva muzejních sbírek. Třetí okruh návštěvníků tvoří badatelé. Mnozí z nich cestují přes oceán jen proto, aby mohli porovnávat fosilní faunu a flóru vzdálených kontinentů se světoznámou stejně starou faunou a flórou českou. Nejčastějšími pravidelnými hosty jsou však čeští paleontologové, kteří rovněž chtějí hlouběji proniknout do tajů historie života na Zemi. Obě skupiny odborníků sledují totéž – obrazně řečeno - posunout vozíček s vědou o pár metrů kupředu.

Vztah českých badatelů k muzeu a k jeho sbírkám je různý. Jedni mají pouze zájem vytěžít z cenného fosilního materiálu maximum pro vlastní

vědeckou kariéru, u jiných stále probouzí tato instituce navíc i něco, co nelze nazvat jinak než vlastenecké cítění. S pocitem historické odpovědnosti dbají o zachování continuity dlouhodobého procesu - vytváření a rozšiřování jedinečné paleontologické muzejní sbírky, jejíž vědecká hodnota je nenahraditelná. Podle svých možností a schopností se snaží Národnímu muzeu též něco nabídnout. Někdy je to „jen“ vzácný čas, určený k odbornému vyřídění nebo determinaci fosilií, rozluštění staré muzejní etikety či určení stratigrafického stáří zkameněliny – pomoc, která vede k zhodnocování starých sbírkových fondů. Jindy se nezištně podílejí na vyhledávání materiálů při reinstalacích expozic a přípravách nových výstav, odborných revizích scénářů a dalších aktivitách oddělení. Konečně jde však i o dary vzácných exemplářů nebo dokonce kolekcí fosilií, shromážděných celá desetiletí. Tím, že se jejich vlastník rozhodne věnovat zkameněliny Národnímu muzeu, zařadí se k osobnostem, jejichž zásluhou paleontologické sbírky získaly na svém věhlasu. Právě tento ryzí vztah k Národnímu muzeu se všemi zmíněnými atributy je vlastní prof. RNDr. Ivo Chlupáčovi, DrSc., stálému spolupracovníkovi a kamarádovi.

Prof. RNDr. Ivo Chlupáč, DrSc. se narodil 6. 12. 1931 v Benešově, gymnázium navštěvoval v Praze, kde rovněž v r. 1955 absolvoval studia na geologicko-geografické fakultě University Karlovy. Pak nastoupil zaměstnání v Ústředním ústavu geologickém, odkud v roce r. 1991, kdy se habilitoval, přešel na katedru geologie a paleontologie Přírodovědecké fakulty UK; hned po nástupu převzal vedení katedry. V roce 1991 získal doktorát věd a o rok později byl jmenován univerzitním profesorem. Dnes zde setrvává jako profesor emeritus.

Prof. Ivo Chlupáč patří k osobnostem, které se během studií na Přírodovědecké fakultě University Karlovy v Praze hluboko vepsaly do mnohých geologicky a paleontologicky orientovaných studentských duší. Bylo tomu tak i na sklonku 60. a počátkem 70. let, kdy jsem tuto fakultu navštěvoval. Přestože zde tehdy působil pouze nad rámec studijního programu, mnohé z nás silně profesně ovlivnil.

Jako geolog Ústředního ústavu geologického

vyložený z KSČ nemohl na fakultě přednášet a tak pouze každoročně organizoval geologické exkurze do různých částí Českého masivu. Způsob, jakým exkurze vedl, o něm mnoho napověděl. Dokonalý znalec terénu s mimořádným pozorovacím talentem, hlubokými odbornými znalostmi, zapálený pro geologii, a navíc i vynikající pedagog nás dokázal plně vtáhnout do geologické a stratigrafické problematiky.

Pedagogické a jazykové schopnosti byl dar, který zdědil po otci, středoškolském profesorovi češtiny, latiny a řečtiny. K vysoké profesionalitě se postupně vypracovával od studentských let, i když, jak vzpomíná, zájem o zkameněliny a minerály u něho propukl hluboko v předškolním věku a nikdy jej ani nakrátko neopustil. V terénu se pohyboval od dětských let. První odborné zkušenosti získával za svých gymnaziálních studií, kdy spolu se svým kamarádem, později též známým geologem P. Röhlichem, podnikali terénní exkurze. Zcela stranou jeho zájmu nezustala však ani archeologie. Velkým pomocníkem v terénu mu byly, jako i mnohým z nás o pár desítek let později, „Geologické vycházky do okolí pražského“, sepsané prof. B. Boučkem. S ním se také později seznámil a doprovázel ho na některých exkurzích. V úzkých kontaktech byl i s J. Petrbokem, který po Ivovi pojmenoval i Chlupáčovu sluj u Koněprusa.

Již ve druhém ročníku studií na Přírodovědecké fakultě získal pracovní úvazek v Ústředním ústavu geologickém, kde se stal členem týmu geologů, sestaveného a vedeného dr. J. Svobodou. Tato nastoupivší generace mladých odborníků, zaměřená na nový základní geologický výzkum Českého masivu, byla, jak lze snadno vysledovat z geologické bibliografie z druhé poloviny 50. a z 60. let, mimořádně dělnou skupinou.

Přestože svou první práci, publikovanou ještě za studentských let, věnoval ordoviku, jeho „osudem“ se stal devon. Desítky dní, strávené každoročně v terénu pečlivým studiem geologických profilů, ve spojení s jeho vlastnostmi – nezměrnou houževnatostí, trpělivostí a systematickostí, postupně přinášely své ovoce. Výsledky nemohly zůstat bez ohlasu a tak byl postupně od r. 1961 zapojován do práce různých stratigrafických komisí – domácích i zahraničních. Nelze nepřipomenout alespoň jednu z nich - Mezinárodní subkomisi pro stratigrafii devonu, jejímž členem je od r. 1974; odvedl v ní obrovský kus práce.

Na základě terénních výzkumů navrhl koncem 50. let nové stupně pro český vývoj siluru a devonu, z nichž některé později redefinoval. Dalším výsledkem bylo zásadní přehodnocení faciálního vývoje devonu v Barrandienu a na Moravě, kdy se dostal

do příkrých vědeckých sporů s vůdčími osobnostmi starší generace České geologie – s prof. O. Kodymem a zejména pak s prof. R. Kettnerem.

Výzkumu jednoho ze stěžejních problémů světové stratigrafie prvohor – definování hranice mezi útvary silurem a devonem – věnoval I. Chlupáč mimořádně úsilí a mnoho let své vědecké dráhy. Díky časově velmi náročným terénním výzkumům a precizní přípravě všech podkladů, mohl být mezinárodní stratotyp hranice silur/devon vybrán v roce 1972 právě u nás. Fenomén, který v 50. letech objevil a který ho trvale přitahoval, jsou tzv. neptunské žíly v koněpruském útesu.

Nevyjasněné nebo nepřesvědčivé doložené stratigrafické stáří různých sedimentárních formací jej opakovaně zavádí do různých částí Českého masivu, kde s vytrvalostí sobě vlastní shromažďuje poznatky základního významu pro řešení geologické stavby. V r. 1955 poprvé faunisticky dokládá raný spodní karbon u Zbrašova na Moravě, o dva roky později objevuje tzv. přechodní vývoj moravského devonu, v r. 1960 dokládá konkordantní uložení svrchního devonu a spodního karbonu v Moravském krasu, a paleontologicky zde potvrzuje svrchní famen, v r. 1962 objevuje spodnokarbonské trilobity na Ještědsku. Během dlouhodobých výzkumů devonu Hrubého Jeseníku objevuje v 70. a 80. letech na dvacet nových lokalit v různých metamorfických zónách. S „nefosiliferností“ slabě metamorfovaných hornin se nikdy nehodlal smířit a tak vytrvale hledá a objevuje nové fauny tam, kde je jini dříve zpravidla nenacházeli - v metamorfovaném ostrově na Sedlčansku, v pokrývačských fylitech u Železného Brodu, v jv. části Ještědského hřbetu.

Přestože prof. Chlupáč se vždy cítil být víc geolog a stratigraf než paleontolog, publikoval několik desítek významných paleontologických pojednání, včetně monografií, ve kterých mimo jiné systematicky revidoval různé skupiny trilobitů, fylokaridy a goniatity; také v nich průběžně vědecky zpracovával faunu z lokalit, které nově objevil.

Publikoval téměř 300 vědeckých a odborných článků, dále rozsáhlé stati v knižních kompendiích, jako jsou např. Regionální geologie Československa, Historická a stratigrafická geologie, Paleozoikum Barrandienu a Geologická minulost Českého masivu; dále zpracoval mnoho hesel pro Naučný geologický slovník a významně se podílel na přípravě International Stratigraphic Guide. Velmi cennou publikací, určenou odborníkům ze zahraničí, je *Geology of the Barrandian* - exkurzní průvodce, vydaný v roce 1993. To jsou jen námatkou uvedené příklady z jeho dosavadní publikační bilance. Nemálo se věnoval též popularizaci geologie a paleontologie. Zájemci o tyto obory velmi uvítali *Vycházky za geologickými zajímavostmi okolí Prahy*,

vydané v letech 1988 a 1999. (Kompletní Chlupáčova bibliografie je uvedena v příspěvku R. Horného, publikovaného v časopise *Acta Universitatis Carolinae*, 2002). Nemohu nepřipomenout, že v pozadí této úctyhodné vědecké produktivity stojí jeho žena Olga, která mu poskytovala pevné zázemí a oporu v nemoci i dalších těžkých životních zkouškách, kterým byl Ivo vystaven.

Na příležitost předávat odborné znalosti a plně využít své pedagogické schopnosti k formování nové generace paleontologů musel bohužel čekat až do dovršení svých 58 let, kdy přijal místo vedoucího katedry geologie a paleontologie na Přírodovědecké fakultě. Nikterak přitom nepolevil ve vědecké práci. Nezapývá se jen tím, co je v oboru právě módní trend, nýbrž se soustřeďuje na úkoly, které považuje za aktuální. Nevymýšlí odvážné hypotézy, jež nelze seriózně ani doložit, ani vyvrátit, ale staví na nepřetržitě shromažďovaných faktech. Jeho práce nevznikají „od stolu“, ale v terénu.

Kamarádský a věčně mladý, s osobitým smyslem pro humor, se vzácně otevřeným vztahem ke studentům i všem ostatním zájemcům o paleontologii, precizní a vytrvalý, zamilovaný do geologie, takový je Ivo. V objevitelském nadšení ho nezastaví ani silný mráz či vánice.

Nemohu si nevybavit, když jsem ho v půli prosince v roce 1983 zastihl v sondě na poli u Sedlčan. Zasněžená krajina, ostrý ledový vítr a teploty

pod 10 stupňů pod nulou. Ivo bez rukavic vylamuje z profilu geologickým kladivem úlomky břidlic a pečlivě rozklepává. V podvečer, zmrzlý na kost, sleduji, jak Ivo před odjezdem posledního autobusu do Sedlčan ukrývá pod zasněžené větve vyvráceného smrku pracovní oděv a boty, aby ráno, až přijede ještě za tmy prvním autobusem, se opět převlékl „do pracovního“ a pokračoval v dokumentaci profilu. Tento pro mne nepochopitelný způsob přizpůsobení chladu jsem registroval i při našem společném terénním výzkumu profilu ve výkopu na lokalitě Luh u Skryjí v prosinci 1997.

Pak je tu ještě jedna stránka jeho charakteru, kterou bych nazval „Ivo bojovník“. Na poli vědeckém i veřejném se jasně a otevřeně staví do opozice proti všemu, co považuje za zcestné nebo dokonce společensky škodlivé, poškozující přírodu a hmotný odkaz, který bychom měli předat příštím generacím.

Připomínka životního jubilea v *Časopise Národního muzea* je především vyjádřením našeho díky prof. I. Chlupáčovi za instituci, které dosud tolik odevzdal jak ze svých sběrů, tak z vědeckého potenciálu. Ač není kmenovým pracovníkem paleontologického oddělení, jako by jím vždy byl. K uskutečnění dalších vědeckých záměrů, včetně našich společných projektů, a k pozitivnímu ovlivňování paleontologického „dorostu“ mu přeje me pevné zdraví a nepolevující elán.

In 2001 we commemorated 70th birth anniversary of Prof. Ivo Chlupáč, one of the most prominent contributors to Czech geology in the second half of the 20th century. During his scientific career he always cooperated closely with the Palaeontological Department of the National Museum, Prague.

He was born in Benešov on 6th December 1931. He attended gymnasium in Prague and went on to study in 1955 the Geological-Geographical Faculty of Charles University. He worked as a geologist in the Central Geological Survey, Prague until 1991. After political changes, he habilitated in 1991 and was appointed chairman of the Department of Geology and Palaeontology, Charles University. The following year he was promoted to professor. As retiree, he continues his professional life as professor emeritus.

His prolific professional papers have concentrated especially on stratigraphical problems and facies development of the Devonian in the Bohemian Massif. He also intensively studied various sedimentary formations affected by metamorphism to determine with precision their stratigraphical age. His palaeontological papers focus especially on

trilobites, phyllocarids and goniatites. Up to the present he has published about 300 scientific papers and has worked with several international stratigraphical commissions. He is also co-author of several books, e.g. *Historical and Stratigraphical Geology, Regional Geology of the Bohemian Massif, Palaeozoic of the Barrandian, Geological past of the Czech Republic*, and some very important geological guides. (For further information and complete bibliography of I. Chlupáč see R. Horný *Acta Universitatis Carolinae*, 2002).

Chlupáč's enthusiasm for geology, his modesty, exactness, extraordinary pertinence, and understanding for students has strongly positively influenced two generations of geologists. Though he has never been a regular member of the staff of the Palaeontological Department of the National Museum, Prague, we accept him as one of our own. In addition to his generous expenditure of time connected with various museum activities he has given to the Museum very valuable fossils from his collections, including the type and referred specimens in his papers as well as other scientifically valuable specimens.

Vojtěch Turek, Department of Palaeontology, National Museum, 115 79 Praha 1, Czech Republic